

Liberal Demokrasi, Serbest Ticaret ve Barış İlişkisi Üzerine

Hüseyin Zengin

TOBB ETÜ Üniversitesi, İktisat, 4. Sınıf

Liberal Demokrasi, Serbest Ticaret ve Barış İlişkisi Üzerine

Hüseyin Zengin⁺

GİRİŞ

Bu çalışmada liberal düşünce ve liberal düşünce etrafında şekillenen serbest ticaret olgusunun devletlerarası barışı sağlama yolundaki katkısı incelenecektir. Bu açıdan savaş kavramı, devletler arasında belli amaçlara yönelik şiddete ve silah, teçhizat gücüne dayalı mücadele yöntemi olarak ele alınıp iç savaş, ekonomik savaş, soğuk savaş gibi olası diğer anlamlarından soyutlanacaktır. Liberal demokrasiyi ise liberal fikirlerin ortaya çıkmasını, gelişmesini sağlayan, bireylerin karar alma mekanizmasında etkili olduğu durum olarak tanımlayabiliriz. ¹“Liberaller, esasında insani bir şey olmamasından dolayı savaşın kötü bir şey olduğunu ve sonuçlarının, haklı olarak, bütünüyle liberal olmayan bir şey olarak görüldüğünü her zaman kabul etmişlerdir.”² Liberalizmin barışı sağlama ve sürdürme alanındaki katkıları karşılıklı bağımlılık, demokratik barış gibi kavramlar etrafında ele alınıp kalkınma-demokrasi ile burjuvazi-elitler ilişkileri de bu katkıların yorumlanması esnasında kullanılacaktır. Liberalizm akım olarak devlet içi düzeyde siyaset felsefesinin konusu olarak, devletler üstü düzeyde ise Uluslararası İlişkiler teorisi olarak göz önünde tutulacaktır. Zaten Uluslararası İlişkiler teorisi olan liberalizm iç siyaset-dış siyaset etkileşiminin varlığını (realistlerin aksine) savunduğundan hem yerel hem uluslararası düzeyde liberal düşünceler hem birbirini tamamlayıcı nitelikte olacak hem de konunun daha net anlaşılmasını sağlayacaktır. Liberal felsefenin bireyin doğasından kaynaklanacak işbirliğini öngörmesi uluslararası ilişkilerde de savaşın önüne geçilebilecek bir kötülük olduğunu varsaymayı gerektirir.³

SERBEST TİCARET, LIBERAL DEMOKRASİ VE BARIŞ İLİŞKİSİ

Serbest ticaret doğası gereği verimli, kaynakları daha etkili kullanan yapısıyla ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin artmasını sağlamış ve bugünkü küresel ticaret hacmini yakalamamızı sağlamıştır. Bağımsız burjuvanın ortaya çıkışıyla hızla gelişen ticari bağlar ülkeler arasında sadece mallar ile paranın değişimini değil aynı zamanda fikirlerin, ahlaki değerlerin,

⁺ TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ, İKTİSAT BÖLÜMÜ

¹ John. M. Owen, **How Liberalism Produces Democratic Peace**, Center for International Affairs at Harvard University, s. 89

² Stephen Dabies, **Savaş**, s. 5

³ Mustafa Cüneyt Özşahin, **Barışın Ekonomi Politigi: Uluslararası İlişkilerde Liberal Kuram ve Ticari Liberalizm**, Uluslararası Hukuk ve Politika, 2013, Cilt:9, Sayı: 35, s. 86

geleneklerin de coğrafyadan coğrafyaya taşınmasına olanak sağlamıştır. Toplumların birbirlerini (ticaretten kaynaklanan) tanıma süreci önyargıları kırabilmek gerekli koşullardan biridir. Serbest ticaret yarattığı karşılıklı iletişimle dar ve şovenist milliyetçiliğin sonunu getirmiştir.⁴ Bugün Türkiye'nin içinde bulunduğu dostane olmayan ilişkilerin kökeninde de toplumların birbirlerini yeterince tanıyamamaları yatmaktadır. David Hume ticaretin yayılmasıyla toplumdaki yabancı düşmanlığı ve kabalığın azalacağı, Montesquieu da yine ticaretin görgü kurallarını farklı coğrafyalara yaydığı düşüncesini desteklemiştir.⁵

Bugünkü uluslararası ilişkiler açısından baktığımızda uluslararası kurumların devletlerarası iletişimi sağladığını, ilişkileri şeffaflaştırdığını, aldatmanın önüne geçtiğini vs. görmekteyiz. Tarihte savaşların çoğunun ticari temelli ve yanlış anlaşılmalardan veyahut yeterli iletişim kanallarının bulunmaması gibi nedenlerden kaynaklandığını düşündüğümüzde serbest ticareti kolaylaştıran, standartlaştıran, artıran uluslararası kurumların da barışı en azından sürdürme konusunda etkili olduğunu görmekteyiz. İdealizmin belirttiği durum olan savaşlar için gerekli orduların ortadan kaldırılıp sadece iç güvenliği sağlayabilmeye yarayan kolluk kuvvetleri anlaşmazlıkların uluslararası hukuka duyulan güvenin artmasıyla sağlanabilecektir.⁶ Devletler üstünden devlet düzeyine geldiğimizde de kurumların önemini Acemoğlu ve Robinson gibi iktisatçıların çalışmalarından görebiliriz. Şöyle ki, ülkedeki kurumlar liberalleştiği, kapsayıcı olduğu ölçüde⁷ (yani belli bir elite hizmet etmektense bütün bireyleri kucaklaması) kalkınmayı sağlayabilir. Liberal kurumlar dışlayıcıların aksine bütün bireyleri gözetir, yozlaşmaya mahal vermez ve böylece sürdürülebilir kalkınmayı yaratan en önemli faktörlerden biri haline gelir. İktisadi kalkınma ise beraberinde yüksek okur-yazarlık, iyi sağlık sistemi gibi refah belirtilerinin yanı sıra demokratikleşmeyi sağlayıcı etkenlerdendir. Demokratikleşme liberal olduğu ölçüde birey merkezli yönetim kanallarına sahip olacağından alınan her kararda bireyi gözetecektir. Doğal olarak savaşın engellenmesi için liberal demokrasi birey temelli olduğundan dolayı hayati önemdedir. Montesquieu'ya göre de demokrasiler monarşilere kıyasla çok daha nadir savaşa girebilir ve bu durum karar alma mekanizmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden barış uluslararası ticaretin doğal sonucudur.⁸

⁴ Nigel Ashford, **Özgür Toplumun İlkeleri**, Ankara, Liberte Yayınları, 2009, s. 92

⁵ Nigel Ashford, **age**, s. 14

⁶ Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, **Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, Yıl:12 Sayı: 23, s. 61

⁷ Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, **The Origins of Power, Prosperity, and Poverty Why Nations Fail?**, New York, Crown Publishers, 2012, s. 95

⁸ Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, **age**, s. 63

Uluslararası serbest ticaretin gelişmesinin barışa katkısının gözle görülür en büyük tarafı savaşın maliyetini artırmasıdır. Serbest piyasa ekonomisinin küresel olarak dominant iktisadi yapı olması devletler arasında ortak çıkarlar temin etmekte ve bu ortak ekonomik çıkarlar savaşın bir amaca ulaşmak için uygulanabilecek yegâne yol olmasının önüne geçmektedir. Ülkeler arası serbest ticaret mekanizması yardımıyla artan karşılıklı bağımlılık (interdependence) askeri gücün değerini azaltmış⁹ ve devletleri daha liberal yollardan hak aramaya sevk etmiştir. John R. Oneal ve diğerlerinin yaptıkları (1950-1985 arası yılları kapsayan) çalışma aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan iki devletin %43 daha az ihtimalle savaşacağını göstermektedir.¹⁰ Serbest ticaretin doğal sonucu olarak ortaya çıkan sermaye sahibi bireylerin karar alma sürecinde daha etkin hale gelmesi savaşların ortaya çıkmaması için gerekli lobi faaliyetlerinin sürdürülmesini sağlamaktadır. Böylece pratikte de liberalizmin bireye verdiği önem barışın sağlanması ve sürdürülmesinde haklılığını korumaktadır. Serbest ticaret tarafları için faydanın maksimize olması ancak daha verimli, rasyonel kaynak ve işgücü kullanımını gerektirdiğinden taraflar arasındaki mücadele şiddete dayalı olmadığı gibi ekonomik büyümeyi teşvik edici niteliktedir.

Liberalizmin ve serbest ticaretin barışa katkısını tarihsel örneklerden dolaylı olarak görebiliriz. İmparatorluklar çağında ticaret, birçok feodal beyliğin bulunması ve her sınır geçişte vergiye maruz kalmaları, yakın coğrafyalarda bile farklı dillerle anlaşılması, okuryazarlığın düşük olması gibi nedenlerle fazla artamıyordu. Burjuvanın katkısıyla geçiş yapılan ulus-devlet birçok yönden doğası gereği birey için zararlı olsa da, ticareti artırmaya olanak sağlaması, ulus bilinci getirerek vatandaşlar arasında tek dil olgusunu yaygınlaştırıp tüccarların işini kolaylaştırması, eğitimi artırması yönüyle yararlı olmuştur. “Ticaret ve mübadele düşmanı dosta çevirecek güce sahipti. Modern dünya doğuyordu.”¹¹ Bilinci artan bireyler Auguste Comte’un ileri sürdüğü teolojik, metafizik ve pozitivist evreden ulus-devlete geçişle üçüncü evreye geçiş yapmış ve böylece bireyin monarşiye, dini otoritelere, devlete karşı merkeze oturduğu hümanist düşünce benimsenmiştir. İmparatorluklar çağında meşruiyetini dine veya kana dayandırmış olan hanedanların istedikleri zaman savaş çıkarabilme şansları bireyin üçüncü evrenin gerektirdiği şekilde önce kendini düşünmesiyle ortadan kalkmıştır. Demokrasinin yaygınlaşmasıyla politikacıların, bireylerin hukuken kararlarda etkin olabildiklerini bilmeleri atacakları adımlarda mecburen bireyleri

⁹ Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, **Realism and Complex Interdependence**, (eds.) Keohane ve Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Glenview, Pearson Education, 1989, s. 52

¹⁰ John R. Oneal, Bruce Russett, **Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations**, 1885-1992, 2003, s. 373

¹¹ Nigel Ashford, **age**, s. 91

düşüncelerini zorunlu hale getirmiştir. Bir sonraki seçimlerde sandıktan mağlup çıkma korkusu bireylerin arzusu olan barışın savaşa tercih edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca “[b]ireyin varlığı, sınıf, halk, [elit gruplar], gibi ‘bütün’lerin varlıklarından daha gerçektir.”¹² Bireyin Kant felsefesine göre araç değil amaç olması¹³ ve savaşta savaşmanın devlet değil bireyler olması bireye savaş gibi ciddi politika kararlarında etkin olma yetisi kazandırmalıdır.

Daniel T. Griswold’a göre serbest ticaretin devletin gücünü sınırlandırması, insanları bir araya getirmesi, savaş giderlerini olağanüstü boyutlara çıkarması gibi ilke ve özelliklerinden dolayı barışın sağlanmasında etkilidir.¹⁴ Serbest girişimin insanları fakirlikten kurtarması ve daha refah hayat standardı sunması demokrasinin bir toplumda ortaya çıkması veya oluşmuşsa güçlenmesini sağlaması açısından önemlidir. Ampirik çalışmalarca da kişi başına düşen milli gelirdeki artışa paralel olarak demokrasinin ömrünün uzadığı görülmektedir. Ekonomik kalkınmanın liberal iktisadi düşünce ve felsefe ile gerçekleşmesini müteakip sağlanan liberal demokrasiler gerek devletin içindeki bireyleri etkisiyle gerekse de aynı liberal demokratik değerleri paylaşan diğer devletlerle ortak paydada buluşması sebebiyle savaşın önüne geçebilmektedir. Martin Lipset’in öne sürdüğü şekilde kalkınma-demokrasi ilişkisinin nedenselliğinin kalkınmadan demokrasiye doğru olması serbest girişimin demokratikleşme için gerek şartlarından biri olduğunu gösterir.¹⁵ Demokratik Barış Teorisi’ne göre demokrasilerin birbirleriyle hemen hemen hiç savaşmaması liberal devletler arasındaki liberallik ortak paydası sayesinde. Kantçı liberallere göre uluslararası piyasa liberal olmayan toplumları liberalleştirici etkiye sahiptir ve bu da daha çok liberal cumhuriyetin oluşması anlamına gelir. Bütün dünyanın böyle devletlerden oluşması ise küresel barışı sağlayacaktır.¹⁶ Steve Chan’ın bulgularına göre ise “iki devletin daha liberteryen olması aralarında daha az şiddet olması anlamına gelir.”¹⁷ Demokrasilerin birbiriyle nadiren savaşmasının kültürel-normatif tabanı Kant, Doyle, Russett ve Wright’a dayanır. Onlara göre demokrasiler çatışmaları barışçı yollardan çözebilmektedir ve bu işbirliğinin temel nedenlerinden en önemlisi aralarındaki ticaretin hacmidir. Ticaretten ne kadar çok fazla kazanılırsa olası bir çatışmanın maliyeti de o denli yüksek olur, dolayısıyla ticaret devletler

¹² Atilla Yayla, **Liberalizm**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1992, s. 138

¹³ Bican Şahin, **Liberal Demokrasinin Temelleri**, s. 11

¹⁴ Daniel T. Griswold, **Serbest Ticaret Üstüne Yedi Ahlaki İlke**, s. 4-5-7

¹⁵ Nigel Ashford, **Serbest Girişim**, s. 6

¹⁶ Michael W. Doyle, **A More Perfect Union? The Liberal Peace and the Challenge of Globalization**, Review of International Studies, 2001, s. 85

¹⁷ Solomon W. Polachek, **Why Democracies Cooperate More and Fight Less: The Relationship Between International Trade and Cooperation**, Review of International Economics, 1997, s. 295

açısından savaş çıkarma bakımından caydırıcı niteliğe sahiptir.¹⁸ Liberal demokrasinin olduğu toplumda 1) vatandaşlar ülkenin politika yapıcılarının kim olduğuna karar verme yetisine sahiptir, 2) yürütme organı üzerinde kontrol-denge mekanizması vardır, ve 3) bağımsız burjuvazinin devletin değil kendi çıkarını dolayısıyla toplumun genelinin çıkarını gözetebilir. Liberal düşüncenin plüralist yapısı sistemden aktörlere doğru bir önem atfedilişini gözler önüne getirir¹⁹ ve bu da bireyin liberal düşüncedeki yerini gösterir. Liberal demokrasinin de yine yapı, sistem, hegemonya, anarşi gibi bireyden soyut kavramlardan ziyade içkin şekilde araç değil amaç olan bireyi öne çıkarması barış-savaş dikotomisinde de yine bireyin gözetilmesine neden olacaktır. Böylece liberal demokrasiyi benimseyen devletlerin birbirleriyle savaşmamasının temelini bireyin yüceliğini ve merkeziliğini savunan hümanizmde buluyoruz. Liberal demokrasinin ortaya çıkışı, sürdürülmesi veya güçlendirilmesi açısından kilit role sahip iktisadi kalkınmanın temel sacayaklarından olan serbest ticaret gerek kendi içinde bireyi öne çıkarması gerekse de doğası gereği liberal demokrasiyi teşvik etmesiyle barışı sağlayıcı niteliktedir.

SONUÇ

Emeric Cruce'e göre savaşlar savaşçı sınıf tarafından ortaya çıkarılır ve devletlerarası ticaret bu durumun önüne geçen en önemli araçlardandır.²⁰ Patrick J. McDonald ise ticaretin barış yolundaki önemini şu şekilde maddeleştirmiştir: i) ticaret savaşın fırsat maliyetini artırır, ii) ticaret kaynaklara erişimi savaştan daha başarılı olarak sağladığından savaşa tercih edilir, iii) ticareti öne çıkaran devletler arasında oluşan ortak paydalar savaşı engeller ve iv) ticaretten kaynaklanan iletişim ve pazarlık süreci ülkeler arası siyasete de yansır ve sorunlar çatışma olmaksızın müzakere yöntemiyle çözülür.²¹ Oneal ve diğerlerine göre ticaretten doğan karşılıklı bağımlılık çatışma ihtimalini azaltmaktadır. John M. Owen liberal demokrasilerin birbirleriyle savaşmaktan giderek uzaklaştığını ifade eder. Çünkü liberal demokrasiler vatandaşlarının gerçek çıkarlarını gözetir. Oysa demokrasinin yerleşmediği ülkelerde devlet lideri veya yönetici elit istediği gibi savaş çıkarmakta (sivil toplumca baskılanamadığı için)

¹⁸ Solomon W. Polachek, *age*, s. 296

¹⁹ Mustafa Cüneyt Özşahin, *age*, s. 93

²⁰ Mustafa Cüneyt Özşahin, *age*, s. 96

²¹ Mustafa Cüneyt Özşahin, *age*, s. 99

serbesttir.²² Liberal ideoloji kişisel çıkar konseptini toplumlara yerleştirmesi, devleti ‘kapalı kutu’ olarak gören yaklaşımı reddedip kurumları ve kaynakları birey tarafından birey için kullandırmaya özendirilmesi ve algıları öne çıkarması (başta liberal demokrasi) gibi özelliklerinden dolayı savaşın ortaya çıkması açısından ket vurucu niteliktedir.²³ Savaş gibi bireyin doğrudan maruz kaldığı yıkımlarda bireyin sözünün politika yapımında yönlendirici etkisinin olması doğrudan savaşları engelleyici olabilir. Liberal demokrasinin hakim olduğu toplumdaki liberal kurumlar sadece ve sadece kendilerine atfedilen işleri yapacaklarından ve birbirleriyle ahenkli bir yapı kuracaklarından savaşın çıkması sadece otoriter devletten kaynaklanır denilebilir. Bu yüzden savaşın ortadan kalkmasına veya tahammül edilebilir asgari seviyeye indirilmesine demokratikleşmeyle yaklaşılabilir.²⁴ Açık sınıf sistemi, ekonomik servet, kapitalist ekonomi, okur-yazarlık, gelişmiş sivil toplum demokratikleşmenin katalizörü konumunda olduğundan²⁵ liberal demokrasi ile serbest ticaret birbirlerini tamamlayıcı olarak ve uyumlu şekilde barışı sağlamada anahtar role sahiptirler.

KAYNAKÇA

ACEMOĞLU, Daron ve ROBINSON, James A., **The Origins of Power, Prosperity, and Poverty Why Nations Fail?**, New York, Crown Publishers, 2012

ASHFORD, Nigel, **Özgür Toplumun İlkeleri**, Ankara, Liberte Yayınları, 2009

ASHFORD, Nigel, **Serbest Girişim**

DABIES, Stephen, **Savaş**

DOYLE, Michael W., **A More Perfect Union? The Liberal Peace and the Challenge of Globalization**, Review of International Studies, 2001

GRISWOLD, Daniel T., **Serbest Ticaret Üstüne Yedi Ahlaki İlke**

KEOHANE, Robert O. ve NYE, Joseph S., **Realism and Complex Interdependence**, (eds.) Keohane ve Nye, Power and Interdependence: World Politics in Transition, Glenview, Pearson Education, 1989

²² John. M. Owen, **age**, s. 88-89

²³ John. M. Owen, **age**, s. 89

²⁴ Hakkı Büyükbaş ve Nilgün Atıcı, **Liberal Demokratik Barış Kuramı: Eleştirel Bir Değerlendirme**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2012, Sayı: 40, s. 6

²⁵ Seymour Martin Lipset, Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy, The American Political Science Review, 1959, Vol. 53, No. 1, s. 105

ONEAL, John R. ve RUSSETT, Bruce, **Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations**, 1885-1992, 2003

OWEN, John. M., **How Liberalism Produces Democratic Peace**, Center for International Affairs at Harvard University

ÖZŞAHİN, Mustafa Cüneyt, **Barışın Ekonomi Politikası: Uluslararası İlişkilerde Liberal Kuram ve Ticari Liberalizm**, Uluslararası Hukuk ve Politika, 2013, Cilt:9, Sayı: 35

POLACHEK, Solomon W., **Why Democracies Cooperate More and Fight Less: The Relationship Between International Trade and Cooperation**, Review of International Economics, 1997

SANDIKLI, Atilla ve KAYA, Erdem, **Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, Yıl:12 Sayı: 23

ŞAHİN, Bican, **Liberal Demokrasinin Temelleri**

YAYLA, Atilla, **Liberalizm**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1992